

SÂHİBÜ'S-SEYF VE'L-KALEM GAZİ GİRAY HAN VE KAYIP MESNEVİSİ KAHVE VÜ BÂDE

Bedriye Gülay AÇAR ÇALIK | ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1859-9878> | bgacar@sakarya.edu.tr
Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Sakarya University,
Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature Sakarya-Türkiye ROR ID:
<https://ror.org/04ttnw109>

İ. Tuğçe DURMAZ | ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0977-7257> | i.tugce.durmaz@outlook.com
Doktora Öğr., İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fars Dili ve Edebiyatı/ İstanbul University, Institute of Social
Sciences, Persian Language and Literature Sakarya-Türkiye ROR ID: <https://ror.org/04ttnw109>

Atıf Bilgisi/Citation: Açar Çalık, Bedriye Gülay ve İ. Tuğçe Durmaz. "Sâhibü's-Seyf ve'l-Kalem Gazi Giray Han ve Kayıp Mesnevisi Kahve vü Bâde". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 33 (Aralık 2024), 37-68, <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1586208> / Açar Çalık, Bedriye Gülay and İ. Tuğçe Durmaz. "Gazi Giray Khan: A Master Of Sword And Pen And His Lost Mathnawi Kahve Vü Bâde". *The Journal of Ottoman Literature Studies*, 33 (December 2024), 37-68, <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1586208>

Geliş Tarihi/Date of Submission: 15.10.2024

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 22.11.2024

Yayım Tarihi/Date of Publication: 30.12.2024

Değerlendirme/Peer-Review: İki Dış Hakem-Çift Taraflı Körleme/Double anonymized-Two External
Araştırma Makalesi/Research Article

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./ It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

Yazar Katkıları/Author Contributions: Araştırmanın Tasarımı (CRediT 1) Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50); Veri Toplanması (CRediT 2) Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Araştırma - Veri Analizi- Doğrulama (CRediT 3-4-6-11); Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50); Makalenin Yazımı (CRediT 12-13) Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50); Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi (CRediT 14) Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) / Conceptualization (CRediT 1) Author-1 (%50) - Author-2 (%50); Data Curation (CRediT 2) Author-1 (%50) - Author-2 (%50); Investigation -Analysis -Validation (CRediT 3-4-6-11) Author-1 (%50)-Author-2 (%50); Writing (CRediT 12-13) Author-1 (%50) - Author-2 (%50); Writing – Review & Editing (CRediT 14) Author-1 (%50) - Author-2 (%50)

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı – Turnitin

Etik Bildirim/Complaints: divanedebiyatidergisi@gmail.com

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The author(s) has no conflict of interest to declare

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır/The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansı altında yayımlanmaktadır/ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

ÖZET

16. yüzyılda dünyaya gelen ve en meşhur Kırım hanlarından biri olan Gazi Giray Han, askerî ve siyasi başarılarla donanmış devlet adamı kimliğinin yanı sıra sanatkârlığıyla da tanınmıştır. Musiki ve hat sanatlarıyla ilgilenmiş, bununla beraber manzum ve mensur eserleriyle de Türk edebiyatı tarihi içinde kendisine müstesna bir yer edinmiştir. Savaştan savaşa cepheden cepheye koşarken kılıcını elinden düşürmemiş ama kalemini de bir köşeye atmamıştır. Kayıtlara kayıp olarak geçen *Kahve vü Bâde* de onun eserlerinden biridir. Kaynaklarda hakkında Fuzûlî'nin *Beng ü Bâde*'sine nazire olduğundan başka bir bilgi olmayan *Kahve vü Bâde*'nin şair henüz hayatta iken istinsah edilmiş bir nüshası "Manzum Bir Eser" ismiyle kaydedilmiş olarak İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi EY_1478'de bulunmuştur. Altın Orda Türkçesi ile kaleme alınmış olan *Kahve vü Bâde*, münazara türünde 495 beyitlik bir mesnevidir. Gazi Giray Han, Kahve ve Bâde'nin birbirleriyle olan üstünlük mücadelelerini işlerken benzer konulu başka eserlerde olduğu gibi diğer mükkeyyifatı da kahramanları arasına katmıştır. Çerçeve hikâye tekniğiyle kahramanlar ağzından başka hikâyeler de aktarmıştır. Eserde yer alan tarih beytine göre eserin telif tarihi 1010/1601-1602'dir. Üç beyitte şairin mahlası olan Gazâyî yer almakta ve eser hem dönemine ait tarihî bilgileri hem de şairin hayatı ile tutarlı bazı anekdotları ihtiva etmektedir. Bu çalışmanın amacı *Kahve vü Bâde*'yi ilim âlemine tanıtmak ve onun edebiyat tarihimizdeki yerini almasını sağlamaktır.

Anahtar kelimeler: Gazi Giray Han, Gazâyî, Kahve vü Bâde, münazara, mesnevi

Gazi Giray Khan: A Master Of Sword And Pen And His Lost Mathnawi Kahve Vü Bâde

ABSTRACT

Born in the 16th century, one of the most famous Crimean khans, Gazi Giray Khan was known for his artistry as well as his identity as a statesman equipped with military and political successes. He was interested in music and calligraphy, and he also gained a unique place for himself in the history of Turkish literature with his works in verse and prose. While running from battle to battle and from front to front, he neither let go of his sword nor put his pen aside. *Kahve vü Bâde*, which is recorded as lost, is one of his works. A copy of *Kahve vü Bâde*, about which there is no information in the sources other than that it is a *nazira* to Fuzûlî's *Beng ü Bâde*, was copied while the poet was still alive and was found in the Istanbul Archaeology Museum Library, EY_1478, recorded under the name "A Work in Verse". Written in Golden Horde Turkish, *Kahve vü Bâde* is a *mathnawi* of 495 couplets in the debate genre. While depicting the struggle between Kahve and Bâde for superiority, Gazi Giray KHan included the other intoxicants among his heroes, as in other works with similar themes. Other stories were also told through the eyes of the heroes using the frame story technique. According to the date couplet, the copyright date of the work is 1010/1601-1602. The poet's pen name, Gazâyî, appears in three couplets. The work contains both historical information about the period and some anecdotes consistent with the poet's life. The aim of this study is to introduce *Kahve vü Bâde* to the academy and to ensure that it takes its place in our literary history.

Keywords: Gazi Giray KHan, Gazâyî, Kahve vü Bâde, debate, mathnawi

Giriş

Klasik Türk şiirinde aşkın vazgeçilmez metaforu olan şarabın bu şiir üzerindeki iktidarı tartışılmazdır. Şarabın üstlendiği rol ve yüklendiği çağrışım kudreti tasavvufun da tesiriyle ön plana çıkmış, bu şiirin gazelden mesneviye hemen hemen her nevinde kendine yer bulmuştur. Şiiri baştan başa hükmü altına alabilecek kadar anlam örgüsüne nüfuz etmiş olan şarap ve unsurları çeşitli isimler, sıfatlar ve lakaplarla aşkın, kendinden geçmişliğin, rintliğin, melametın, zevk ve eğlencenin odak noktası olmuş; şairler sevgilinin dudaklarını ona benzetmişler ve bununla kalmayarak yine şarap bu şiir içindeki pek çok benzetmede sahne önüne çıkmıştır. Bununla birlikte düşmanlarının diline pelesenk olan büyük bir kusuru vardır: İslamiyet'te şüpheye mahal yer vermeyecek şekilde haram olması.

Sosyal hayattaki popülerliği şiire de akseden kahve, şarap kadar olmasa da, Klasik Türk şiirinde adı geçen bir diğer önemli içecektir. Dinçlik vermesi, sosyalleşme için zemin hazırlaması, lezzetli olduğu kadar kararınca tüketildiğinde faydasının da azımsanmayacak kadar çok olması gibi sebeplerle bugünün insanı için vazgeçilmez hâline gelen kahve yaklaşık 500 senedir yeme içme kültürümüzdeki macerasına devam etmektedir. Anavatanı Yemen olarak bilirse de Habeşistan'dan Yemen'e gittiği ve dolayısıyla Habeşistan menşeli olduğu kabul görmektedir (Toros, 1998, 7-8). Osmanlı topraklarına ayak bastıktan kısa süre sonra, tıpkı meyhaneler gibi kahvehanelerin de açılması, kahvehane müdavimlerinin meyhane müdavimlerini aratmayacak kadar artması, hatta yer yer kahvenin de yasaklardan payına düşeni almasıyla iki meşhur mükeyyifat olarak şarap ve kahvenin kaderi bazı noktalarda kesişir. Bu kader ortaklığı şarabın yokluğunda kahve ile avunan, hatta kimi zaman kahveyi şaraptan da üstün tutan şairlerce iyice pekiştirilir ve kahve de Klasik Türk edebiyatındaki yerini alır.

İki veya daha fazla tarafın kendilerinin yahut fikirlerinin üstünlüğünü ispatlamaya yönelik tartışmaları ihtiva eden eserler edebî tür ve terim olarak münazara adını alır ve sosyal hayat üzerinde de ciddi anlamda tesiri olması sebebiyle mükeyyifat, hakkında en çok münazara kaleme alınan konudur (Benli, 2021, 381-382). Teşhis, intak ve teşbihin öne çıktığı mükeyyifat konulu münazaraların pek çoğunda şarap ve kahve münazır olarak bulunurlar. Hem kader ortaklığı hem de rekabetin iç içe geçtiği ilişkilerinde çeşitli deliller getirmek suretiyle birbirlerine üstünlüklerini ispatlamaya çalışırlar. Bu eserlerden bir tanesi de nüshası bulunamadığı için kayıtlara kayıp olarak geçen, Gazi Giray Han'a (ö. 1016/1607) ait *Kahve vü Bâde*'dir (Uzun, 1996, 13/452; Abduvaliyeva Er, 2011, 45; Bakırcı, 5 Eylül 2024; Koç, 5 Eylül 2024). Peçevî'nin (ö. 1059/1649 ?) aktardığı anekdotlar, eser hakkında elimizde bulunan en ayrıntılı bilgilerdir. Buna göre *Kahve vü Bâde* Gazi Giray Han tarafından 1012/1603-1604 yılının kışında Peçuy'da kışlarken kaleme alınmıştır ve Fuzûlî'nin (ö. 963/1556) esrar ile şarabın mücadelesini ele aldığı *Beng ü Bâde*'sine naziredir. *Târîh-i Peçevî*'nin bu anlamda oldukça mühim bir kaynak olduğu muhakkak göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü kendi satırlarından öğrenilene göre meşhur tarihçi o sırada Gazi Giray Han'ın meclislerine katılmış, onunla gezintilere çıkarak vakit geçirmiş, hatta bizzat Gazi Giray Han'dan hüsn-i hatt ile ilgili eğitim almıştır (İbrahim Peçevî, 1283/1866, 2/251). Bu çalışma, kaynaklara kayıp olarak geçen *Kahve vü Bâde*'nin İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi EY_1478'de bulunan nüshasına dayanarak eseri ilim âlemine tanıtmayı hedeflemektedir.

1-Gazi Giray Han'ın Hayatı ve Eserleri

Gazi Giray Han 1554 yılında dünyaya gelmiştir (İnalcık, 1996, 13/451). Devlet Giray'ın oğlu, İslam Giray Han'ın kardeşidir (Halîm Girây, 2019, 79). Moskova savaşlarında göstermiş olduğu kahramanlıklar neticesinde "Bora" lakabını almış ve diğer hanlardan farklı olarak Ebü'l-Feth el-Gâzî ünvanını kullanmıştır (İnalcık, 1996, 13/451-452). Gazi Giray Han iki kez Kırım hanı olmuş, ilki sekiz yıl on ay, ikincisi ise on bir yıl üç ay sürmüştür (Halîm Girây, 2019, 82). 1578 yılında Osmanlı-Safevî mücadelesinde öne çıkan Gazi Giray Han, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın takdirini kazandığı gibi, III. Murad'ın iltifatına da mazhar olmuştur (İnalcık, 1996, 13/451). 1580 yılında ileri keşif hareketinde İranlılar tarafından esir alınmış, İran'a destek vermediği için de Alamut Kalesi'ne hapsedilmiştir. Buradan kaçınca Erzurum'a, Osman Paşa'nın yanına gelerek savaşlara katılmaya devam etmiştir. İstanbul'a geldikten sonra da İslam Giray'ın vefatı üzerine Kırım hanlığına tayin edilmiştir. Haçova Meydan Savaşı'nın ardından Sadrazam Cigalazâde Sinan Paşa'nın ısrarıyla azledilmiş, sadrazamın azlinden sonra tekrar hanlığa tayin edilmiştir (İnalcık, 1996, 13/451). 1607'de vebaya yakalanarak vefat etmiş, Kırım Bahçesaray'da babasının yanına defnedilmiştir (İnalcık, 1996, 13/452).

Gazi Giray Han lider bir devlet adamı ve gözüpek bir savaşçı olmasını yanı sıra ilme ve özellikle sanata olan düşkünlüğü ve kabiliyetiyle tanınmaktadır. Çeşitli müzik enstrümanlarını çalabilen Gazi Giray Han, zamanının önde gelen bestecilerinden biri olarak kabul görmüştür. Hat sanatıyla da ilgilendiği bilinmektedir. Şiir de onun ilgilendiği bir diğer sanat dalı olmuştur. Şiirlerinde Gazâyî ve Han Gâzî mahlaslarını kullanmıştır. Eserlerinden Arapça ve Farsçayı da iyi bildiği anlaşılan Gazi Giray Han'ın çeşitli manzum ve mensur eserleri bulunmaktadır. (Uzun, 1996, 13/452).

Divan

Kaynaklarda Gazi Giray Han'ın bir divanı olduğundan bahsedilmektedir (Halîm Girây, 2019, 82). Ancak şu ana kadar eserin herhangi bir nüshası tespit edilmemiştir (Abduvaliyeva Er, 2011, 42).

Divançe

İsmail Hikmet Ertaylan, Halil Edhem Arda'nın özel kütüphanesinde bulunan, ikisi eksik kırk iki gazeli ihtiva eden divançeyi tıpkıbasımıyla beraber yayımlamıştır (Ertaylan, 1958, 65-89). Ertaylan'dan sonra Elvina Abduvaliyeva Er de doktora çalışmasında eserin transkripsiyonlu metnine yer vermiştir (Abduvaliyeva Er, 2011, 204-229).

Diğer Şiirleri

Gazi Giray Han'ın farklı farklı eserlerin içerisinde yer alan kıta, beyit, gazel, rubai nazım şekilleriyle kaleme alınmış şiirleri de mevcuttur. Elvina Abduvaliyeva Er, bu şiirleri de yayımlamıştır (Abduvaliyeva Er, 2011, 229-240).

Dolâb Mesnevisi

Kırk bir beyitten oluşan didaktik bir mesnevidir. Ertaylan, eserinde mesnevinin tıpkıbasımına ve metnine yer vermiştir (Ertaylan, 1958, 46-50). Elvina Abduvaliyeva Er de mesnevinin transkripsiyonlu metnini yayımlamıştır (Abduvaliyeva Er, 2011, 240-245).

Kahve vü Bâde

Gazi Giray Han'ın bugüne kadar kayıtlara kayıp olarak geçen ve çalışmamızın konusunu oluşturan mesnevisidir.

Mensur Eserleri

Gazi Giray Han'ın Osmanlı devlet adamlarına yazdığı mektupları, yarlıkları ve arzları bulunmaktadır. Elvina Abduvaliyeva Er, bunların transkripsiyonlu metnini yayımlamış (Abduvaliyeva Er, 2011 245-285) ve diliçi çevirilerini yapmıştır (Abduvaliyeva Er, 2011, 286-311).

Bunların dışında İsmail Hikmet Ertaylan, çalışmasında Gazi Giray Han'a atfedilen *Gül ü Bülbül*'ün bir nüshasından bahsetmiş ve mesnevinin başlıklarıyla beraber 43 beyitlik kısmını yayımlamıştır (Ertaylan, 1958, 50-53). Fatih Bakırcı, makalesinde Ertaylan'ın söz konusu ettiği mesnevinin aslında Muhammed Ebu Salahî'ye ait olduğunu ayrıntılarıyla izah etmiş, çeşitli araştırmacıların görüşlerine yer verip yanlış anlaşılmalara açıklık getirmiş, Gazi Giray Han'ın yazdığı ileri sürülen ve çeşitli kaynaklarda Fuzûlî'nin *Nik ü Bed* veya *Beng ü Bâde* mesnevilerine nazire olduğu söylenen bu eserin hâlâ kayıp olduğunu belirtmiştir (Bakırcı, 2015). Bakırcı'nın derli toplu bir şekilde verdiği araştırmacı görüşleri ve izah ettiği yanlış anlamalar silsilesi oldukça büyük önem arz etmektedir. Ayrıca Fuzûlî'nin *Nik ü Bed* isimli bir mesnevisi yoktur ve *Kahve vü Bâde* alenen Fuzûlî'nin *Beng ü Bâde*'sine naziredir. Buradan hareketle "*Beng ü Bâde*"nin sehven "*Nik ü Bed*" okunması ihtimaline dayanarak Gazi Giray Han'ın *Gül ü Bülbül* isimli bir mesnevisinin olmayabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

2-Kahve vü Bâde'nin İncelenmesi

Gazi Giray Han tarafından Fuzûlî'nin *Beng ü Bâde*'sine nazire olarak kaleme alınan ve bugüne kadar herhangi bir nüshası tespit edilemeyen *Kahve vü Bâde*'nin elimizdeki nüshası İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi EY_1478'de yer almaktadır. Nüsha "Manzum Bir Eser" ismiyle kaydedilmiştir ve yazı çeşidi taliktir. 1^a sayfasında kütüphane mührü yer almaktadır, 1^b

sayfasında da tezhip mevcuttur. Nüshanın ölçüleri 175x120-125x60 mm. olup cilt rengi kırmızıdır. On sekiz varak olan nüshada satır sayısı on beş, sütun sayısı ise ikidir. Sayfa kenarlarında siyah renkli kalıp baskı desenler vardır. Beyitler siyah ve altın renkli çerçeve içerisindedir. Eserin 18^a sayfasında ferağ kaydı bulunmaktadır. Buna göre istinsah tarihi 1013/1604-1605 olup istinsah yeri Badin'dir. Müstensihinin adı ise Hâfız Muhammed el-Belhî'dir. Nüsha, müellif henüz hayatta iken istinsah edildiği için de ayrı bir öneme sahiptir.

Kahve vü Bâde, aruzun mefâ'ülün mefâ'ülün fe'ülün vezniyle yazılmış bir mesnevidir. Eser yazılırken bizzat Gazi Giray Han'ın yanında olduğunu söyleyen Peçevî, eserin telifini 1012/1603-1604 yılındaki vakaları anlatırken zikretmiş olsa da eserde yer alan *Ki itmâma bu târîhî oldu 'ünvân/Bize bu râh-ı rûh-efzâ viriür cân* beytinden hareketle eserin telif tarihi 1010/1601-1602 olarak tespit edilmiştir (İbrahim Peçevî, 1283/1866, 2/251). Altın Orda Türkçesi ile yazılan eserde tarihî ve coğrafi sebeplerle Osmanlı Türkçesinin izleri açıkça görülmektedir. Çünkü Kırım'ın 1475 yılında Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmesiyle Kırım Hanlığı'nda kullanılan dilde Osmanlı Türkçesinin oldukça büyük bir tesiri olmuştur (Özyetgin, 1996, 14). Eser 495 beyitten oluşmaktadır.

Kahve vü Bâde, kahramanları mükeyyifat olan münazara türünün tipik bir örneğidir. Türk edebiyatında bu kategoriye dâhil olan on altı eser tespit edilmiştir (Benli, 2021, 159-160). İnsanla olan ilişkisi neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan mükeyyifatın dinî yasaklara rağmen münazara türü içinde bu şekilde bir gelenek oluşturması dikkat çekicidir. Bunun en önemli sebebinin mükeyyifatın sosyal hayat üzerindeki tesiri olduğu su götürmez bir gerçektir (Benli, 2021, 382). *Kahve vü Bâde*'de adı geçen mükeyyifat şöyle sıralanabilir: Şarâb, Kahve, Bers, Efyûn, Ma'cûn, Beng, Müselles, Murabba', 'Arak, Mâ'ü'l-'Asel, Bûze.

Metinde yeknesaklığı ortadan kaldırmak ve münazırların savlarını güçlendirmelerini sağlamak amacıyla çerçeve hikâye tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Eserde iki tanesi Bâde, bir tanesi Efyûn ve bir tanesi de Kahve tarafından anlatılan toplam dört hikâye mevcuttur. Efyûn'un müdararının önemini vurgulamak üzere anlattığı tavşan ile aslan hikâyesi *Envâr-ı Süheylî*'den nakledilmiştir ve şair bunu bizzat belirtmiştir:

Ne yazmışdır kör *Envâr-ı Süheylî*

'Acâyib kışşadır bu dinle haylî

(Beyit 303)

Eserde yer alan tarih beyiti dışında bu eserin Gazi Giray Han'a ait *Kahve vü Bâde* olduğuna dair başka deliller de mevcuttur. Bunlar mahlas, tarihî bilgiler, şairin kendisiyle ve eseriyle alakalı anekdotlar olmak üzere üç başlık altında toplanabilir:

a)Mahlas

Şairin mahlası olan Gazâyî üç beyitte yer almaktadır:

Du'â budur Ğazâyî nâ-tüvânda[n]

Bahâr-ı 'ömrini şakla Ğazâyî

(Beyit 51)

Ğuşûşâ neylesün miskîn Ğazâyî

Çeker iller için bî-ğad cefâyı

(Beyit 92)

Ğazâyiyâ nedir munca Ğamâkat

Şarâb u Ğahveden eylep rivâyet

(Beyit 489)

b)Tarihî Bilgiler

Osmanlı padişahı III. Mehmed 1596 yılında Gazi Giray Han'ın da Eğri Seferi'ne katılmasını istemiş, Gazi Giray Han bu sefere katılmayarak yerine kardeşini göndermiştir (İnalçık, 1996, 13/451). Eserde III. Mehmed'in övgüsü sırasında Eğri Seferi'nden de bahsedilmektedir:

Biḥamdillāh Meḥammed Ḥān-ı Ğāzī

Şeh-i dānā cihānıḡ ser-firāzı

Ƙılıcı ɗarbı tā kim dūşdi Rusa

Sefer ƙıldı diyār-ı Üngürûsa

Başup taburını aldı vilāyet

Aḡa Ḥaḡdan irişmişdir hidāyet

Sözün ṭoğrusı Egri ḡaylī eyyām

Yetürdi ehl-i İslāma ser-encām

Żarar irürdi andan her diyāra

Ƙavī küffār idi her bir diyāra

Sevābıḡda ɗalışdı Āl-i 'Oşmān

Velī bulmadılar derdine dermān

Velī himmet eliyle Ḥān Meḥammed

Ebā 'an-ced kim ol şāh-ı mümecced

Anı fetḡ eyledi kör ol cihānbān

Kime oldu Ḥudādan böyle iḡsān

Ƙılıcı ɗarbı degdi çün Macara

Özine ol firārı tapdı çāre

Ƙırıldı küfr ili olup hidâyet

Körilmiştir degildir bu rivâyet

(Beyit 40-49)

c) Şairin Kendisiyle ve Eseriyle Alakalı Anekdotlar

Gazi Giray Han *Kahve vü Bâde'* nin sebep-i telif kısmında dostlarının teşvikiyle bu eseri kaleme almaya başladığını anlattıktan sonra Tatarların zor insanlar olduklarından bahseder, onları kaba saba, cahil, şeriat bilmez olarak nitelendirir. Şaire göre Tatarların başında bulunan kişi dert, sıkıntı ve karışıklık içindedir, bu durumdaki bir kimsenin de nazım binasına temel atması zordur:

Ƙırım yurdu huşûşâ kavm-i Tâtâr

Cihânda olmasun kimse giriftâr

Dürüş-t-hûy [u] mülevven-ıtab' u nâdân

Dime merdüm digil gül-i beyâ[bâ]n

Degil şer'-i şerîfe cümle râzî

Doğuz dir Bū Hanîfe bolsa kâzî

Nedir bilmez bular aşlâ şerî'at

Huşûşâ kim biride yok hakîkat

Bu kavme hâkim olsa bir belâ-keş

Kel inşâf it nice olmaz müşevveş

Müşevveş-hâtır olsa âdemî-zâd

Şalabilmez binâ-yı nazma bünyâd

(Beyit 93-98)

Kaynaklarda hakkında pek fazla bilgi bulunmayan şair Abduddelîl Zihnî'nin (ö. 1023/1614-1615), Gazi Giray Han'ın hizmetinde bulunduğu bilgisi *Riyâzî'ş-Şu'arâ'* da geçmektedir (Riyazi Muhammed Efendi, 2017, 157). *Kahve vü Bâde'* nin yine sebep-i telif kısmında bu bilgiyi teyit eden beyitler yer almaktadır. Gazi Giray Han, bu beyitlerde gece gündüz beraber olduğu bir dostundan bahsederken dostunun gönül açıcı şiirlerini över ve onun isminin Zihnî fakat şairlik tabiatının Nevâyî olduğunu dile getirir:

Dağı var idi anda bir celîsim
Kice kündüz hem ol irdi enîsim

‘Aceb hoş dil-küşâdır nazm-ı pâki
Sözi şankim Nizâmî vü Helâkî

Ma‘ânî deştiniñ çâpük-süvârı
Leţâfet bâğınıñ ebr-i bahârı

Lağab Zihnî velî şab‘ı Nevâyî
Cihâna şalmış ol şît u şadâyı

(Beyit 62-65)

Gazi Giray Han’ın Peçuy’daki meclisinde bizzat bulunmuş olduğu için birinci derece kaynak addedilebilecek Peçevî, şairin Peçuy’da Fuzûlî’nin *Beng ü Bâde*’sine nazire olarak *Kahve vü Bâde* isimli bir mesnevi kaleme aldığını ve Peçuy’daki hasılının bu olduğunu dile getirdiğini aktarır (İbrahim Peçevî, 1283/1866, 2/251). *Kahve vü Bâde*’de Fuzûlî ve *Beng ü Bâde*’si doğrudan yer almaktadır:

Bu eşnâda okundu *Beng ü Bâde*
Zer-i hâliş kibi bi-‘aşk u sâde

Fuzûlî hoş dimiş gerçi kim anı
Degilmiş ol zamân şahve zamânı

(Beyit 68-69)

Her iki eser arasında vezinde ve ana kahramanlarda farklılık olmakla birlikte *Kahve vü Bâde*’nin *Beng ü Bâde*’ye nazire olduğunu işaret eden konu, içerik ve tertip şekli bakımından çeşitli benzerlikler mevcuttur. Bu makalenin sınırlarını aşan bu mesele başka bir makalemizde ele alınacaktır.

3-Kahve vü Bâde’nin Özeti

Münacat ile başlayan eser sırasıyla tevhid, naat, dört halife övgüsü ile devam eder. Ardından Eğri Kalesi fatihi olarak tanınan III. Mehmed’in övgüsü gelir. Şair burada Eğri Kalesi’nin fethinden de bahseder. Daha sonra kalemine seslenerek hikâye anlatacağını ve kaleminin bunu kaydetmesini istediğini söyler. Burada sebep-i telif kısmı yer alır. Şair, bulunduğu şiir meclisinden bahsederken mecliste *Beng ü Bâde*’nin de okunduğunu dile getirir. Dostları bu mecliste ondan kahve ve şarapla ilgili bir hikâye yazmasını isterler ve onu teşvik ederler, ama şair biraz çekinmektedir. Çünkü o devirde şair geçinen kimseler karşılarında Nevâyî, Câmî ya da Nizâmî bile olsa dil uzatma cüretini göstermektedirler. Yine şair dostları Gazi Giray Han’ı “meyve veren ağacı taşlarlar” diyerek cesaretlendirirler. Şair bunu bir müjde olarak kabul ederek eline kalemi alır. Ardından Tatar kavminin ne kadar cahil, şeriat bilmez bela bir kavim olduğunu, bunlara hâkim olurken şiir yazmanın çok müşkül bir iş olduğunu söyleyerek özrünü dile getirir. Sonrasında bahar vakti kurulan bir içki meclisi tasvir edilir. Burada nice zaman içkiler içilir, sabah vakti de ayılmak için kahve hazır edilir, fakat şarap bunu kıskanır. Buna dayanamayan Sürahi, Kahve’ye sataşır. Bâde’nin sinirlenmesi üzerine saki Bâde’yi teskin eder. Bâde sakinleşince Kahve bundan yüz bularak Bâde’nin haram

oluşunu onun yüzüne vurur. Bâde altta kalmayarak haram olmadığı durumlar olduğunu söyler, Kahve'yi "senin ne faydan var" diyerek azarlar ve aşk belasına tutulan kızının derdini içki meclisinde halleden bir padişahın hikâyesini anlatır. Hikâyeye göre derdini gizleyen kız, içki içince babasına açılır ve babası müşkülünü hallederek onu sevdiğine kavuşturur. Kahve, mükeyyifattan olan diğer arkadaşlarını toplar ve Bâde'nin aleyhine plan yaparlar. Berş, Bâde'ye gönderilmek üzere elçi olarak görevlendirilir. Berş, Bâde'nin meclisinde kendisini Yemen şahının elçisi olarak tanıtır ve müdara ederek iki padişah arasında böyle düşmanlık olmaması gerektiğini söyler. Bâde bundan hoşnut olur, Berş'i meclisinde güzelce ağırlar. Berş geri döndüğünde Bâde'yi ve meclisini över, Kahve buna sinirlenir. Afyon Kahve'yi yatıştırır ve bu işi halletmek için Kahve'den müsaade ister, ardından da *Envâr-ı Süheylî*'den bir hikâye anlatır. Hikâyeye göre orman halkı ormandaki su kaynağını zapt eden aslanla anlaşmak için her gün aralarından birini feda etmektedir. Sıra tavşana gelince tavşan onu "seni tanımayan ve sana meydan okuyan bir aslan daha var" diyerek kandırır. Aslan tavşandan onu diğer aslanın olduğu yere götürmesini ister. Tavşan onu bir kuyuya götürür, kuyuda aksini gören aslan savaşmak için kuyuya atlar ve boğulur. Kıssadan hisse çıkararak Afyon, düşmana böyle davranmak gerektiğini öğütler. Bunun üzerine Kahve, Afyon'u Bâde'ye gönderir. Afyon övgüleriyle Bâde'yi gurur sarhoşu eder, Bâde kendinden geçtikten sonra Afyon beraberindekilerle oradan ayrılır ve şahneye haber verip şahnenin meclisi basmasını sağlar. Bâde şahneden onu yere dökmemesini ister ve şahneyi ikna eder ardından şahne orada Bâde'den af diler. Bâde de bir daha kimseye düşmanlık beslemeyeceğine dair Allah'a söz verir ve niyaz eder. Allah, Bâde'nin dualarını kabul eder ve Bâde şahnenin elinden kurtulur. Sonrasında Bâde, Beng'i kendinden geçmiş bir hâlde bulunca Beng'den Kahve'nin yanına gitmesini ve Kahve'ye barış teklif ettiğini iletmesini söyler. Bunun arkasından da, büyük bir balık tarafından denizin dibini boylayan balıkçının hikâyesini anlatır ve hileden uzak durulması gerektiğini öğütler. Beng bunları Kahve'ye anlatır ve Kahve Bâde'ye gücünün yetmeyeceğini de düşünerek ister istemez barışa razı olur. Afyon da söz alarak savaşa mecâllerinin olmadığını ve en doğru yolun barış olduğunu ifade eder. Kahve'nin özrünü ve barış kabulünü iletmek üzere Bâde'ye Beng'in gönderilmesinin münasip olduğunu düşünürler. Bâde mutlu olur ve haddini bilen Kahve'nin özrünü kabul eder. Ardından Kahve kendinden öncekilerden ibret almadığı için hayıflanarak İskender ve Dârâ'nın hikâyesini anlatır. Hazine hırsıyla savaşan Dârâ İskender'le barışa yanaşmaz ve yenilir. Canından ümidi kestiğinde yanına İskender gelir. Dârâ, İskender'e fena mülküne kanmamak gerektiğini ve onun her zaman ihanet edebileceğini hatrında tutmasını öğütler. Bâde, fakr mülkünü Kahve'ye verip gına mülkünü kendisi alır ve Kahve'nin de ehl-i keyfi irşat etmesi için icazet verir. Kahve'nin de buna rıza göstermesiyle hikâye tamamlanır

4-Metin

[1^b]

1. İlâhî bî-şafâdır kalb-i hâlî
Meni kıl mest-i câm-ı lâ-yezâlî
2. Buḥâr-ı meyle çeşmim hîre kılma
Mişâl-i kahve könlüm tîre kılma
3. Ki zevk-ı neş'e-i mey bî-bekâdır
Sevâdı kahveniñ zulmet-nümâdır
4. Maḡa şun bir şarâb-ı erğuvânî
Ki_ola keyfiyyet anda câvidânî
5. Ne keyfiyyet olursa tîz zâyil
Aḡa 'aşk ehli olmaz hîç mâyil
6. Mey-i 'aşkıñ köñül bolmas ḡumârı
Alur mir'ât-ı cândın ol ḡubârı
7. Naşîb olmaz bu mey ehl-i riyâyâ
İrür 'ârif olan andın şafâyâ
8. Naşîb eyle maḡa câm-ı murâdı
Kılay tâ neş'e birle dost yâdı
9. Zihî kudret nedir leyl ü nehârıñ
Mu'allâḡ çarḡ-ı gerdün bî-ḡarârıñ
10. Felekde ol münevver mihr ü mâḡıñ
Seniñ şun'ıñḡa ol iki güvâḡıñ

11. Felekde ol kadar zeyn oldı encüm
 Һavās-ı dīde-i insān olur güm
 [2^a]
12. Nice olsun anıñ medhine ğāyet
 Zihī şānı‘ ki şun‘ı bī-nihāyet
13. Bu āb u hāk u āteş birle hem bād
 Tutup emriñ kılup birbirge imdād
14. Yaratdıñ kudret-ile niçe insān
 Kim anıñ her birige kıldıñ ihsān
15. Kiminiñ efserinde āteşin la‘l
 Kimisi āteş-i hasretde çün na‘l
16. Kimi sincāb içinde nāz-perverd
 Kimisi küllhan-ı miñnetde pür-derd
17. Birisi cem‘ itüpdür māl-ı Kārūn
 Biri ‘uryān kezer hāli digergün
18. Kimisi şād u hurrem deşt-peymāy
 Kimi gird-āb-ı ğamda bī-ser ü pāy
19. Kimisi ‘ilm-ile olmış mühezzeb
 Kimisi cehl ile olmış mürekkeb
20. Kimi bezm-i şafāda bāde-āşām
 Biri bir loğma tapmas kim yiye şām
21. Kimisi vaşl-ı cānān ile şādān
 Kimisi derd-i hicrān-ile giryān
22. Bu mübhem sırr bilmez halk-ı ‘ālem
 Kazādan bī-ħaber dāyim çeker ğam
23. Eger körmek dilerseñ sen ferāğat
 Tevekkül eyle Hākka kıl kanā‘at
24. Ezel qassāmı her ne kılsa mağdūr
 Tut anı cān u dilden sen de ma‘zūr
25. İlāhī cümlesine kıl ‘ināyet
 Hābīb-i Ekremiñ kılsun şefā‘at
 [2^b]
26. Şefā‘at tahtıñıñ şāhib-külāhu
 ‘Ināyet burcınıñ tābende māhu
27. Revāc-ı şer‘-i sulţān-ı tariqat
 Delīl-i Hākq irürsin sen hākīkat
28. Bu ‘ālemğa seni Hāk rahmet itdi
 Ki mücrim kullarına şefkat itdi
29. Seniñ hākkiñdadır ol nazm-ı *levlāk*
 Ne olurdu eger olmas[an] eflāk
30. Nice medh eylesün anı pes insān
 Devāsız ‘āşilerğa boldı dermān
31. Kıluy yüz biñ şalāt-ile selāmı
 Anıñ medhinde ğatm eyle kelāmı
32. Ebābekr ü ‘Ömer ‘Osmān u Hāydar
 Anıñ yarı durur bilgil muqarrer

33. Biri anıñ kılupdur bezl cānın
Taşadduğ eylemişdir hānumānın
34. Biri anıñ ki 'adl içre 'alemdir
Birisi şāhib-i seyf ü kalemdir
35. Hāyā birle biri bolmuş münevver
Kim oldur cāmi' u 'l-Ḳur'ān muḳarrer
36. Biriniñ hilḳati 'ayn-ı vefādır
Atı Ḥaydar laḳabda *lā-fetādır*
37. Ne dir ḥaḳḳında kör ol yüzi mehtāb
Menim 'ilm ü medīne kim 'Alī bāb
38. Ta'aşşub kılmañ anlara ya bühtān
Biriniñ 'ayb u reybi yokdur ey cān
39. Alar boldı Resülün yār-ı ğārı
Anıñçün tapdılar bu i'tibārı
[3^a]
40. Biḥamdillāh Meḥemmed Ḥān-ı Ğāzī
Şeh-i dānā cihānıñ ser-firāzı
41. Kılıcı çarbi tā kim düşdi Rusa
Sefer kıldı diyār-ı Üngürûsa
42. Başup taburını aldı vilāyet
Aḡa Ḥaḳdan irişmişdir hidāyet
43. Sözüñ toğrusı Egri ḥaylī eyyām
Yetürdi ehl-i İslāma ser-encām
44. Zārar irürdi andan her diyāra
Ḳavī küffār idi her bir diyāra
45. Sevābıḳda çalışdı Āl-i 'Oşmān
Velī bulmadılar derdine dermān
46. Velī himmet eliyle Ḥān Meḥemmed
Ebā 'an-ced kim ol şāh-ı mümecced
47. Anı feth eyledi kör ol cihānbān
Kime oldı Ḥudādan böyle iḥsān
48. Kılıcı çarbi degdi çün Macara
Özine ol firārı tapdı çāre
49. Kırıldı küfr ili olup hidāyet
Körilmişdir degildir bu rivāyet
50. İlāhī sen kim ol şāh-ı cihānı
Ki her dāyim muḳaffer eyle anı
51. Du'ā budur Ğazāyī nā-tüvānda[n]
Bahār-ı 'ömrini şaḳla ḥazāndan
52. Ayak baş it kel ey kil-i mu'anber
Ma'ānī bahırın der dürr ü gevher
53. Firāḳ ehli tapar senden tesellī
Tapupsın gūyiyā Ḥaḳdın tecellī
[3^b]
54. Ma'ānī bahırğa sen kim dalupsın
Ayağnı baş itüp ğavvāş olupsın

55. Sevâdın gerçi bar zulmet-nümâsı
Hayât âbı kibi anı şafâsı
56. Çü 'ilme bâ'ış oldu cân esîriñ
Faķîrâne bolay men dest-gîriñ
57. Nişâr idem saña nazmü'l-cevâhir
Anı taķrîr ü taķrîr eyle bir bir
58. Cihân içre kalur bir yâdgâr ol
Ki bolğay 'âlem içre aşikâr ol
59. Saña taķrîr idem bir hoş hikâyet
Zebânıñla anı eyle rivâyet
60. Yanımda cem' olurdu niçe yârân
Ki her biri suhan-fehm ü suhan-dân
61. Oķunsa nâgehân bir nazm-ı ra'nâ
Düşerdi araya baħş-ile ğavğâ
62. Daħı var idi anda bir celîsim
Kice kündüz hem ol irdi enîsim
63. 'Aceb hoş dil-küşâdır nazm-ı pâki
Sözi şankim Nizâmî vü Helâkî
64. Ma'ânî deştiniñ çâpük-süvârı
Leţâfet bâğınıñ ebr-i bahârı
65. Laķab Zihnî velî ũab'ı Nevâyî
Cihâna şalmış ol ũit u şadâyı
66. Oķudılar niçe mevzûn kelâmı
Ki idrâk ehli andan aldı kâmı
67. Ma'a'l-kışşa Fuzûlî vü Nevâyî
Köñüller tapdılar andan şafâyı
[4^a]
68. Bu esnâda oķundu *Beng ü Bâde*
Zer-i ħâliř kibi bi-'aşķ u sâde
69. Fuzûlî hoş dimiş gerçi kim anı
Degilmiş ol zamân ħahve zamânı
70. Meyiñ kör kim ayağın ħahve aldı
Didiler ortada bu benge noldı
71. Körüñ siz bâde-i nâbıñ şafâsın
Çeke yok yire ol bengiñ cefâsın
72. Faķîre itdiler ol dem ħiţâbı
Ki ma'nî bu durur yârân cevâbı
73. Bu demde yâd olındı ħahve bâde
Ki her birin ketür nazm-ile yâda
74. Ola kim ehl-i diller ala kâmı
İçeler nazm elinden dost-kâmı
75. Oķuya ehl-i diller anı her ân
Eli üzre ũutalar ehl-i 'irfân
76. Bahâne birle nazm ehl-i cihâna
Ketürür bâde vü bengi beyâna
77. Murâdı sözdür andan bil kim ey cân
Ki tâ ħazız ide andan ehl-i 'irfân

78. Kimi nazm itdi bülbül birle zâğı
Kimi nergis kimi gül birle bâğı
79. Biri tûñı biri sâve biri bâz
Bu tarz-ile ketürmişdir suhan-sâz
80. Alardan çün işitdim bu hitâbı
Ki bu takrîb-ile virdim cevâbı
81. Bu teklîfe egerçi yok bahâne
Hitâbınız be-ğâyet 'âkılâne
82. Velîkin bu zamânda cümle 'âlem
Kim öz zu'munca şâ'irdir her âdem
[4^b]
83. Bu eşnâda eger olsa Nevâyî
Ta'arruzla kılurlardı cefâyı
84. Kerek Câmî durur ol ger Nizâmî
Ta'arruzdan işitdürsin kelâmı
85. Did[iler] cümle yekser anda yârân
Budur 'âdet bu devrân içre her ân
86. Suhan-dân olana çok söz katarlar
Şecer mîve virirse taş atarlar
87. Hâlel irmez dıraht-ı mîve-dâra
Ser-efrâz olur ol da vara vara
88. Yetişdi çün alardın bu beşâret
Yeter zihni olana bir işâret
89. Ele aldım hemân demde kalemni
Kabûl itdim zarûrî bu elemni
90. Elimde vâkı'â nazmıñ hevâsı
Perîveşler kibi çokdur cefâsı
91. Gehî dilden kaçır lafz u 'ibâret
Gehî eyler tefekkür 'aklı gâret
92. Huşûşâ neylesün miskîn Gazâyî
Çeker iller için bî-had cefâyı
93. Kıırım yurdu huşûşâ kavm-i Tâtâr
Cihânda olmasun kimse giriftâr
94. Dürüş-t-hüy [u] mülevven-ıtab' u nâdân
Dime merdüm digil gül-i beyâ[bâ]n
95. Degil şer'-i şerîfe cümle râzî
Doğuz dir Bû Hanîfe bolsa kâzî
96. Nedir bilmez bular aşlâ şerî'at
Huşûşâ kim biride yok haqîkat
97. Bu kavme hâkim olsa bir belâ-keş
Kel inşâf it nice olmaz müşevveş
[5^a]
98. Müşevveş-hâtır olsa âdemî-zâd
Şalabilmez binâ-yı nazma bünyâd
99. Velîkin her ne hâl olsa zarûrî
Baña lâzım durur anıñ şu'urî

100. Muḥakkaḳ bildim anı cümle yārān
Ki bāb-ı imtiḥāna ııldı derbān
101. Dimeḳ lāzım kōrindi bildim anı
Ne tekrār eyleyem ‘ōzr ü beyānı
102. Çün itmāma yetişdi ‘ōzr ü taḳřır
Muvāfiḳ ola řāyed imdi taḳrır
103. ‘İyān ola bu demde şahve bāde
Ki her biri kele nazm-ile yāda
104. Bahār eyyāmı bir kün gül zamānı
Ki her yirden kelür bülbül fiġānı
105. Bu eřnāda niçe zībā yigitler
Kimi mirzā kimi ġarrā yigitler
106. şeker-leb sākī birle cām-ı gülgün
Olurdu ‘aḳlımız anda digergün
107. Çalardı muḫrib anda ‘ūd u řanbūr
Hevāsından dil ü cān oldu mesrūr
108. Neye aheng olup çengini fiġānı
Helāk eylerdi cān-ı nā-tüvānı
109. Bu resme çün niçe kün cām içildi
Feraḫdan ādemiñ şalbi açıldı
110. Ĥumār olduḳ seşer çün oldu zāhir
Ki define olındı şahve ḫāzır
111. Eli lertzān birisi şahve aldı
Mey-i nābıñ közi reşk-ile tıldı
112. řurāḫī ġulġulin şalup fiġāna
Zebān-ı ḫāl-ile keldi beyāna
[5^b]
113. Didi ey bōn nedir bunca cehālet
Yüzi řaraña yoḳ sende ḫacālet
114. Cihān içinde yoġ-iken niřānıñ
Ayaġın alasin bir pehlevānıñ
115. Saña pır-i muġānıñ yoḳ rızāsı
Yemen iḳlīminiñ yüzi şarası
116. Ki cedd-i pākim için imdi zinhār
Ki men ḫāzır olam ol yirde her bār
117. Olursañ da cihānıñ zü-fününü
Seni kül eyleyem yakup ġiliñni
118. Saña andan bu faġfūrī ne lāyık
Ki reng[in]den çıḳa kāse boyalıḳ
119. şalur lāyıñ içinde řara řara
Kōren şanur olupdur pāre pāre
120. Kızardı Bāde āḫir ḫiddet ile
Ayaġa düşdi sākī ‘izzet ile
121. Didi sākī ki ey řāh-ı ġazabnāk
Libās-ı şabr sen kel eyleme çāk
122. Saña gerçi bu dem cāy-ı ġazabdır
ḫas u ḫāra bařıñ ḳořmak ‘acebdır

123. Ki sen şâh u kuluğdur ol mübârek
Berâber olmağı koy kaçmasun tek
124. İşitdi sâkîden böyle hitâbı
Teğâfûl eyledi koydı 'itâbı
125. Bu esnâda çü Kahve tapdı ârâm
Ki şandı kim olupdur Bâde ilzâm
126. İşitmişdi ezel ince hitâbı
Harâretle yaman söğdi şarâbı
127. Seni şeytân ile yazmışdır Allâh
Hamir ricsün okunur dilde her gâh

[6^a]

128. Maña mürşid durur bir pîr-i kâmil
Meni şanma ki sen bir kara câhil
129. Meni içen kıılır her dem 'ibâdet
Seni içen kıılır şeytâna tã'at
130. Ki sensin cümle-i 'işyâna bâ'is
Anıçün didiler ümmü'l-ğabâ'is
131. Meni içen günâha kirmez aşlâ
Seni içeni 'âşî yazdı Mevlâ
132. Necâsetle berâbersin haqîkat
Seni böyle yazar ehl-i şerî'at
133. Menim Ka'be libâsıdır libâsım
Bihamdillâh helâlim ben helâlim
134. Bihamdillâh meni içer mevâlî
Niçe ehl-i kerâmet kadri 'âlî
135. Degil fâsık meni içen ya 'âşî
Uyumaz hem kabûl olur du'âsı
136. İşidüp Bâde andan bu hitâbı
Faķihâne virir bu kez cevâbı
137. Ne haddiğdir maña olmak ayakdaş
Menim bir başı açık rind-i kallâş
138. İçer hûblar olur gül gül yapağı
Kızarır gonca dik rengin dudağı
139. Menim haqkımda hem yazmış mevâlî
İşit nice helâl oldum su'âli
140. Eger yaz içre bir şahşığ zarûrî
Şusuz yirler ola anığ murûrî
141. Helâk olmak muķarrer olsa ol ân
Helâl itmiş beni ol demde Subhân
142. Helâl oldum yaķın bil buğ deminde
Helâk olmağda ölmek 'âleminde

[6^b]

143. Mübâh itmiş beni ol demde Bârî
Nitekim lahm-ı meyyit ıztırârî
144. Vücüdum ola kör kim nâsa nâfi'
Degildir bu söz illâ naşş-ı kâti'

145. Ne nef'îñ var ola bilsek seniñ de
Öter 'ömrüñ bu [bö]nlük 'âleminde
146. İki yâre benim vuşlat virici
Murâd ehlin murâda irgürici
147. Meni içse kelüp her dem iki yâr
Kılurlar birbirine 'arz-ı dîdâr
148. Menim haqqımda var bir hoş hikâyet
İşit anı kılam men de rivâyet
149. Ezelde var idi bir şâh-ı 'âlem
Nesebde Cemden artuk adı Hürrem
150. Füzûn hâdden hisâbı mâlı anıñ
Şehi irdi ki bu fânî cihânıñ
151. Mülevven câmelü yüz biñ gulâmı
Mülâzımdan işit imdi kelâmı
152. 'Adâletle cihânı ol cihân-dâr
Hemânâ kılmış irdi reşk-i gülzâr
153. Aña vâriş yoğ-idi gayr-ı duhter
Leţâfet burcıda tâbende ahter
154. Müferrihdi anıñ dil-keş cemâli
Kören dil-şâd olur kalmaz melâli
155. Egerçi yoğ-idi hüsnine gâyet
Birez şerh eyleyem anı nihâyet
156. Kılam hüsn ü cemâlin men de taqrîr
Ezelden nice yazmış kilik-i taqdîr
[7^a]
157. Şacı misk-i Hoten hüsn-i kıyâmet
Cihân içre körünmey böyle âfet
158. Boyı bâğ-ı 'adâletniñ nihâli
Kaşı evc-i melâhatniñ hilâli
159. Şalınsa yürüse nâz-ile her bâr
Bolur irdi niçe cânlar giriftâr
160. Teni berg-i semenden nâzük ü ter
Semen-büy u semen-sây u semen-ber
161. Yüzini 'ömr ötüp bir körse âdem
Behiştiñ yâdını kılmazdı bir dem
162. Nażîri kelmemiş hergiz cihâna
Muhaşşal âfet-i devr-i zamâne
163. Haremde şâh anı cân dik tutardı
Der-âğüş eyleyüp cânğa katardı
164. Kazâdan bir kün ol şâh-ı kaşab-püş
Bolur niçe havâş-ile kadeh-nüş
165. Çıkarlar yüce yire şeh-nişîne
Kâpusında niçe yüz biñ kemîne
166. Nazar kıldı perîveş şol u şağa
Hümâ nice düşer işit duzağa
167. Kelürdi kördi bir taze cüvânı
Köricek virdi cân-ı nâ-tüvânı

168. Kitüp hūşı yıķıldı ol perī-zād
Çü hūşı keldi yine ķıldı feryād
169. Ötüp bu ĥalle şubĥ u mesāsı
Nedir bilmesler idi müdde'āsı
170. Refīķi dir bunu terk it edebdir
Ne ĥāl oldu bu iş senden 'acebdir
171. Velī şeh-zād[e]ġa 'aşķ-ı cihān-süz
Melāmetler ķılurdu rüz-ber-rüz
[7^b]
172. Ĥazān bergi kibi beņzi şarardı
Yaşın seyl-āb itüp yārin arardı
173. Peder aĥvālını bilmez o māĥıĥ
Yüzün körmek tiler kelmiş o māĥıĥ
174. Ne körsün kim elif ķaddi bükülmüş
Şararmuş beņzi vü güller tökülmüş
175. Peder baķdı yüzine çekdi āhı
Başardı baġrına aġlap o māhı
176. Mizācıĥ münĥarifdir didi ey māĥ
Yıraġ itsün belānı senden Allāĥ
177. Şaķīķa 'arız olmuş mı başıġda
Ne köp miĥnet körüpsin az yaşıġda
178. Yaĥod zaĥmet irişdi māşerādan
Eţibbā nüşĥa yazsunlar devādan
179. Ĥunāķıĥ var-ise söyle anı hem
Ķılayın cān-ile yüz dürlü merhem
180. Bozılsa ger yarāķāndan mizācıĥ
Ķılay tetricile her dem 'ilācıĥ
181. Eger sersām iseņ şerbetler-ile
'İlāc idem saġa 'izzetler-ile
182. Mizācıĥ ger bulansa imtilādan
Meyi nüş idekör cām-ı şafādan
183. Peder ol nāzenīne itdi ibrām
Ĥaķīmāne içildi çün niçe cām
184. Ĥazān bergine bāde rengi çıķdı
Ferah şāhı ġam iķlīmını yıķdı
185. Pey-ā-pey çün niçe dolu içildi
Perīveşniĥ daĥı köņli açıldı
186. İşāret eyledi şāĥ-ı zamāne
Çalınsun çeng ü ney düşsün fiġāna
[8^a]
187. Şeker-leb sākīler zībā cüvānlar
Körelere nāzeninler tāze cānlar
188. Ķadeĥ sürdi dem-ā-dem cām içildi
Perīveş hem külüp gül tek açıldı
189. Daĥı gül gül olup cām-ı şafādan
Şeh-i devrāna söz açdı vefādan
190. Menim derdim yok ey şāĥ-ı cihān-dār
Baġa bir iş ķılupdur çarĥ-ı ġaddār

191. Disem bu sırrı hōd ölmek muḳarrer
Dimez[sem] zaḫmı cān delmek muḳarrer
192. Ten-i zārım kılursaḅ pāre pāre
Tapılmas neyleyem bu işge çāre
193. Hūdā ḫaḳḳı sözümnin yoḳ ḫaḫası
Ki sendendir benim derdim devāsı
194. Bilig ehli idi şāh-ı cihān-dār
Didi olmuş bu kız ‘aşḳa giriftār
195. Belā-yı ‘aşḳa olduḅsa giriftār
Aḅa yoḳ çāre ḡayr-ı vaşl-ı dil-dār
196. Şabāḫ itdi yine bir bezm-i ‘ālī
Yüridi bezm ara cām-ı hilālī
197. Perīni perde içre koydı ḫāzır
Ki bolḡay cümle bezm ehline nāzır
198. Şeh-i dānā içüp bezm-i şafāda
Perī-peyker baḳar irdi ḳafāda
199. Muraşsa‘ cām alup şāh-ı cihān-dār
Ḳılurdu ḳullarına ‘arz-ı dīdar
200. Birer birer ḳulını da‘vet itdi
Liyāḳat olduḅınca ‘izzet itdi
201. Kelüp nevbet daḅı bir nev-cüvāna
Çıkup baş urdı ol şāh-ı zamāna
[8^b]
202. Anı perde içinden kördi ol māh
Elinden ‘aḳlı kitdi çekdi bir āh
203. Fiḡān çekdi kitüp ‘aḳlı yıḳıldı
Şeh-i dānā nedir aḫvāli bildi
204. Ḳılup bī-ḫad ‘aḫā ol dem ḳulma
Muraşsa‘ ḫaçeri ḫaḳdı biline
205. Keyerdi aḫlas [u] dībā münakḳaş
Mülemma‘ cāmeler kim cümle dil-keş
206. Didi bil kim saḅa luḫf-ı İlāhī
İrişmişdir ḫaḳīḳatde ke-mā-hī
207. Seni ḳıldım bu kün ḳāyim-māḳāmım
Dutasın sen de dāyim ihtirāmım
208. Hūdā bir duḫter itmişdi ‘ināyet
Özi ra‘nā vü zībādır be-ḡāyet
209. Saḅa virdim ḳılup ‘aḳd-i nikāḫı
Seniḅle çift idem tābende māḫı
210. Cüvānı aldı ḫayret secde ḳıldı
Sa‘adet yārī ḳıldı baḫt buldı
211. Ḳılup ‘aḳd-i nikāḫ ol nāzenīne
Bu deḅlü devlete irdi kemīne
212. Beni içen ḳılır böyle ‘aḫālar
Sürer her dem niçe dürlü şafālar
213. Seni içen ḳalur zevḳ u şafādan
Sözüm budur işit ben bī-nevādan

214. İçüp meyden açılmasa o duşter
 Ğam u ğuşşa bile ölmek muqarrer
215. Mazarrat sende çok yok bir leţâfet
 Dem-i vuşlatda ĥod sende kabâhat
 [9^a]
216. Çü itmâma irişdi bu ĥikâyet
 Kılur Kahve daĥı özge rivâyet
217. Bunun tedbiri lâzım bir delüdüdür
 Delü kanlu cihânda ölmelüdüdür
218. Delüdüdür tutmayınca olmaz anı
 Ölüirse kendünüĥ boynına kanı
219. Revâ oldur kılam varup şebîĥün
 İçem kanın ola ĥâli digergün
220. Ĥarâm olsun anı şaĥne ararsa
 Ĥarâm olsun daĥı kanın şorarsa
221. Varup cem' itdi Kahve cümle yârın
 Alup yanına eski ihtiyârın
222. Didi Efyûna ey yâr-ı vefâ-dâr
 Neler itdi maĥa kör ĥamr-ı murdâr
223. Meni el üstine tutdukça yâ[râ]n
 El altından kör ol zâlim yuta kan
224. Ne çâre vara vara yüze çıkdı
 Seniĥ 'ırzıĥ benim 'ırzım da yıkdı
225. Ĥaber şaldı yetişdi Berş-i çâlâk
 Ğam-ı devrândan âzâd u şarabnâk
226. Şafâ keldiĥ berü kel yâr-ı şâdıĥ
 Ki sensin aşl-ı şab'uma muvâfıĥ
227. Kara sensiz benim bu rüzgârım
 Ki sensiz yok benim şabr u qarârım
228. Ki bir zâlim cehüle uğradım âĥ
 Meni andan niçe kırtara Allâĥ
229. Nedir çâre ki sen de söyle ey yâr
 Ki def' olmadı kitdi uşbu murdâr
230. Kılup cevlân kelüp ol hem şarabnâk
 Didi şabr it bu işde olma ĥamnâk
 [9^b]
231. Didi Ma'cûna hem âdem şalalum
 Ele Beng-i şafâ-baĥş[ı] alalum
232. Niçe darbın körüptür rüzgârıĥ
 Sözin işit hele ol ihtiyârıĥ
233. Ĥaber oldı ki keldi Beng ü Ma'cün
 Be-ĥâyet faĥrı var ĥâli digergün
234. Ĥayâl olmuş işi her dem tefekkür
 Velî kibr ehlidir ĥâyet tekebbür
235. Kılur her dem niçe fâsid ĥayâli
 Ĥayâliniĥ ki aşlâ yok me'âli
236. Didi Kahve maĥa düşmen belürdi
 Yıkup 'ırzım maĥa muĥkem el urdı

237. Maña kıldı ta'arruzla hikāyet
Hikāyet dime kim cümle kināyet
238. Bu kün sızsiz benim hōd yār-ı gārım
Elüjüzd[e] 'inān-ı ihtiyārım
239. Yüze çıksa bu dīvāne yamandır
Hakīkat zūrı çok bir pehlevāndır
240. Çü düşdi Habbetü's-sevdā hayāle
Özin şaldı tefekkürle melāle
241. Başın ceyb-i tefekkürden kötürdi
Kelüp Kahve yanın alup oturdu
242. Didi fırsat virirse bize Allāh
Şebihün idelüm bir kice nāgāh
243. Kice çünkim anı sarhoş bulavuz
Ne istersek aña ol dem kılavuz
244. Tökerüz kanın ol dem yire bī-bāk
Düşe lāyı kibi yiri ola hāk
245. Velī lāzım durur evvel müdārā
Kılalım dostluqlar āşikārā
[10^a]
246. Zamānıdır aña ilçi şalalum
Müdārādan temelluqlar kılalum
247. Didi Kahve ki kel ey Berş-i çālāk
Resül ol yanına var turma bī-bāk
248. Yetür benden niyāz ile selāmı
Leţāfet birle 'arz eyle kelāmı
249. Aña 'arz it Yemen şāhı selāmı
Mülāyim mi nicedir baq kelāmı
250. Velī acıtma sözle bir delidir
Delü kanlu levenddir ölmelidir
251. Aña bir vechle vir h'āb-ı hargüş
Gurürından kıla rezmi ferāmüş
252. Ola şāyed sözünnden mest-i mağrūr
Revān kel kim olalum biz de mesrūr
253. Revān oldu binüp bir rahş-ı çālāk
Risālete meye vardı tarabnāk
254. Ulağ atlu kibi çapdı yetişdi
Varup şāh-ı cihānbāna irişdi
255. Kazā yā kim o kün şāh-ı cihān-dār
Kurup meclis kılup aşhābı deyyār
256. Vezīr irdi Müşelles hem birāder
Oturmuş yanın almış ulu server
257. Murabba' oturup anıñ yanında
Riyā-yile oturmuş 'aleminde
258. 'Arağ çāvuş idi tiz tiz yürürdi
Ne hizmet düşse ol evvel körürdi
259. Olup Mā'ü'l-'asel hem şol vezīri
Bilürdi keşfle mā-fi'z-zamīri

260. Kapucu olmuş-idi Bûze-i hām
Velî tapmas bir işde ol ser-encām
[10^b]
261. Körindi Bûze Berşe pes melâmet
Revân kıldı aña 'arz-ı risâlet
262. Şafâ keldiñ yetiştüñ bu diyâra
Sözüm diñle danuş ben ihtiyâra
263. Nihân 'arz eylesem şâh-ı cihâna
Neye keldiñ bile şâh-ı zamâne
264. Didi şanma benim işim fuzûlî
Menim şimdi Yemen şâhı resûli
265. Beni 'arz it vir ol şâha beşâret
Eger kelsün dir-ise kıl işâret
266. Bedağşân şâhına 'arz itdi dermân
Anı fevrî yetiştün didi ol ân
267. Nice kelür bilürsin Berş-i çâlâk
Yemen şâhın körüp anda tarabnâk
268. Revân baş urdı ol kıldı du'âyı
Didi her dem sözüñ bula şafâyı
269. Yemen şâhı resûliyim men ey şâh
Halâş ide meni şerrinñden Allâh
270. Bu meclisde egerçi hod dilüm yok
Meseldir bu ki ilçiyे ölüm yok
271. Yitürdüm çün Yemen şâhı selâmın
İşit benden dahı anıñ kelâmın
272. Didi lâyıķ mıdır iki cihân-dâr
Ki biri birine buğz ide her bâr
273. Hele kördüm niçe şâh-ı Keyânî
Beķâ dârında kırdılar meķanı
274. İki şâha nedir munca 'adâvet
Bu hâletden kılalum kel ferâğat
275. Bilürsin ğıll u ğışdan kıñli sâde
Bu Berşin sözine inandı Bâde
[11^a]
276. Velî a'dâ temelluķ kılsa her bâr
İnanmasun aña şâh-ı cihân-dâr
277. Tolular içdi mağrür oldı Bâde
Olur ğâfil ki her dem 'aklı sâde
278. Dahı kelsün didi ol Berşi Bâde
Ki 'işret idelüm bezm-i şafâda
279. Aña pâlûde vü nuql u müza'fer
Revân çekdi niçe kırsı-ı mu'anber
280. Azaldı kitdi Berşin ihtiyârı
Bu bezm içinde kılmadı kırarı
281. Du'â kıldı o meclisniñ demine
Revân döndi yine Kâhve yanına
282. Niçe fazl ehli kim kelmez beyâna
Müzeyyendi alarla kıhvehâne

283. Alar da muntazır Berşe baqarlar
Resül irdi diyü kapu kaqarlar
284. Haberden ehl-i bezm oldı ʔarabnāk
Kelüp fevrī yetişdi Berş-i ālāk
285. Yemen řāhına kıldı secde fi'l-ħāl
Ana bildürdi meyden cümle aħvāl
286. Ki evvel söyledi rāz u niyāzı
Aᅇa 'arz itdi maħfī cümle rāzı
287. Didi emriyle vardım meye ey řāh
Irağ ide belāyı senden Allāh
288. Yaman kördüm anıᅇ cüş u ħurüşın
Ki zūr ile ider kördüm her işin
289. Yıkar bir arb ile ol daş duvağı
Başar ger Rüstem olsun bir ayağı
290. Cihānıᅇ pehlevānı bī-ğamıdır
ᅇaķıķatde küzeller hem-demidir
[11^b]
291. Egerçi düşmeni ögmek yamandır
C[ih]ānda baş açık bir pehlevāndır
292. Gehī bezm ü gehī rezm ü gehī ħāb
Kelen kelür kiden kider açup bāb
293. Kerek ħasta kerek ħod nā-tüvāndır
İçen bir cür'asın řāh-ı cihāndır
294. Bilürin kāseler zībā cüvānlar
Tüvānādır yanında nā-tüvānlar
295. Niçe şekker-dehān sākī dil-ārām
Ururlar her ʔaraf biᅇ nāzla kām
296. Çekilür nuķl-ı zībā ħān-ı elvān
İderler birbirine biᅇ biᅇ iᅇsān
297. Bu resme sözleri Kaᅇve kırup güş
ᅇarāretle ʔaşup kızdı kırup cüş
298. Didi çāre nedir bu bir belādır
Kaᅇa yazu imiş bu bir cefādır
299. Didi Efyün meřaķķat çekme řāhım
Anıᅇ def'i kolaydır pādiřāhım
300. Eger emriᅇ olursa ben varayın
ᅇumār olsun daᅇı anı köreyin
301. Yoluᅇda pāre pāre olayın ben
Otur yārān-[i]le germiyyet it sen
302. Niçe ġālib iken düşmen körürsin
ᅇudā 'avnı ile cānın alursın
303. Ne yazmışdır kör *Envār-ı Süheylī*
'Acāyib kışşadır bu diᅇle ħaylī
304. Meger bir biřezār-ı dil-küşā cā
'Acāyib pür-neřāᅇ u rūᅇ-efzā
[12^a]
305. Aķup andan daᅇı āb-ı zülāli
Alurmiş mā-ᅇařal dilden melāli

306. Mekân itmiş anı bir şîr-i ğurrân
Uçabilmez yanınd[an] murğ-ı perrân
307. Sibâ'ıñ cümlesi ol şuya muhtâc
Ne çâre eylesün anlar şuya aç
308. Ne tedbîr eylesün bunlar zarûrî
Nice_itsünler tesellî nâ-şabûrî
309. Birini vireler her künde şîre
Körelere kur'a tâ kim kime ire
310. Bununla kıldılar cüz'î ferâgat
Birin virüp kıllalar istirâhat
311. Kelüp nevbet şalındı şîre ħargüş
Hemân ol dem aña kur'a olur düş
312. Sibâ'a dir tedârük lâzım oldu
Cezâsın şîr-i ğurrân şimdi buldı
313. 'Aceb keldi sibâ'a bu rivâyet
Didiler kim nedir söyle ħikâyet
314. Turuñ siz şabr idiñ dir tâ ola şâm
Nice olur körürsüz siz ser-encâm
315. Hem ol kün âĥiri aĥşam i[r]işi
Varup şîre o bî-çâre dürişdi
316. Ğazabnâk oldu şîr ol mübtelâya
Dem-i miĥnet şalup üstine sâye
317. Nedir bâ'ış kelüp aĥşam irişe
Sibâ' ihmâl ide dâyim bu işe
318. Açup çengâl tîĝını tökem kıan
Arayup bulmayalar şonra dermân
319. Cevâbında didi ol demde ħargüş
Cevâbım var hele siz de idiñ ĝüş
[12^b]
320. Kelürken sür'at-ile size ey şâh
Yoluğdum özge şîre daĥı nâĝâh
321. Baña ĥamle kırup aldı elümden
Ĥalâş oldum belâ-yile ölümden
322. Şikâryım didim bir pâdişâĥıñ
Seniñ boynuñadır şonra ĝünâĥıñ
323. Didi kimdir cihân[da ben]den elyağ
İdinse şehlik âyinin muĥakkak
324. İşiñdi şîr-i ğurrân çün burayı
Ki ceng âyinine ilette râyı
325. Baña köster didi ħargüşa fi'l-ĥâl
Ki tâ idem elif kıaddin anıñ dâl
326. Didi baş üzre câna minnet ey şâh
Saña fetĥ ü zaferler vire Allâh
327. Öñine düşte şâĥıñ ol piyâde
İnandı sözine ol levĥi sâde
328. Meger kim var idi bir çâh-ı pür-âb
Didi bundan çıkup ol kıldı pertâb

329. Köricek çāhı ol dem oldı mağrūr
 Țayanup yāl ü bāle oldı mesrūr
330. Anıñla kılmadı dañı kanā‘at
 Didi öldürmeden bulmam ferāğat
331. Nazar kıldıķda ‘aks[in] kördi ol şır
 Hemān çengāline el urdı ol şır
332. Özini kıldı ol dem çāha pertāb
 Vücüdi şır-i nerrıñ oldı ğarķ-āb
333. Bu vech-[i]le ħalāş oldı o ħargūş
 Bu pendı sen de eyle dāyimā ğuş
334. Ğurūr eyleser düşmen şād olursın
 Belāsından anıñ āzād olursın
 [13^a]
335. Ne nıreng eyleyem ben kör sen ey yār
 Ne fitne kaynadam ben körsün ağyār
336. Muħaķķaķ bildi kim ol demde Efyün
 Ara yırde olur ħāli digergün
337. Didi Ķahve ki ey yār-ı muvāfıķ
 Cihānda zū-fünün olsañ da lāyık
338. Virilmişdir saña çün ‘aķl-ı evvel
 Saña neyler bu ‘ālem olsa medħal
339. Bu kün sensin ħaķıķat yār-ı ğārım
 Eliñdedir ‘inān-ı iħtiyārım
340. İcāzet aldı Efyün ol aradan
 Ulağ atlu kibi kitdi ħaradan
341. Meye varup hemān ol demde Efyün
 Seħer vaķtı meyiñ ħāli digergün
342. Ħumār olmuş yatur cümle ħarābı
 Ara yirden kötürmişler şarābı
343. Bu demde çünki fırsat buldı Efyün
 Revān keldikde ruħşat buldı Efyün
344. Ħumārıñ def‘ine tiryāk iderler
 Küdüretten tinini pāk iderler
345. Dañı yārān yine kim cem‘ olurlar
 Ele cām-ı şafā-baħşı alurlar
346. Birisi bāde-nūşuñ didi anda
 Ne ħoşdur berş ü efyün bu zamānda
347. Ķulağma meyiñ bu söz çalındı
 Bu sözden mey be-ğāyet de alındı
348. Olam keyfiyyet içre şāh-ı devrān
 Benim ola hemīşe emr ü fermān
349. Yanımda düşmeniñ medħin idersiz
 Beni ħoyup yaķın bildim kidersiz
 [13^b]
350. Bu meclis ehline düşdi keş-ā-keş
 Olur bu ta‘neden Efyün müşevveş
351. Düşüp Bāde ayağma o ‘ayyār
 Didi var bir sözüm ey şāh-ı cabbār

352. Tavāfa kelmişim şāh-ı cihāna
Meded kıyma bu kün ben nā-tüivāna
353. Beni kıl sen karaqulluğda maqbül
Bu kün ben 'acizimdir zār u ma'lül
354. Karanıñ işidir dāyim kabāhat
Velī şehler kıtur dāyim 'ināyet
355. Niçe efsāne sözler didi Efyün
Döşendi Bādeye ol şanki zeytün
356. Saña kıl eylerim Berşi dağı ben
Körürsin nice hizmet ider ol sen
357. Yıkayım ayağuna dağı Bengi
Saña kıl eylerim ol hayrān u dengi
358. Haber şaldı ki keldi Berş-i çālāk
Oturdu şadra keçdi anda bī-bāk
359. Bularıñ hīlesine şāh-ı rindān
İnandı cūşa keldi kıldı cevlan
360. Kātı mest oldı mağrūr oldı Bāde
İnanur her söz olsa 'aklı sāde
361. Meyi şaldı seherden kaçdı Efyün
Bile kaçdı yanında Berş ü Ma'cün
362. Haber virdi kelüp Efyün oradan
Haber-dār oldı şahne mācerādan
363. Seherden vardı şahne başdı anı
Dutar anı aña virmez emānı
364. [Ya]turlar ehl-i meclis h'āba varmış
'Adem şarı anıñ varı yüz urmuş
[14^a]
365. Seherde başdı şahne çün şarābı
Yanınca bir niçe hāne-ğarābı
366. Humār-ālūd uyandı çünki Bāde
Ne körsin kim varur aşhabı bāda
367. O demde çün peşimān oldı güm-rāh
Nedāmetden didi estağfirullāh
368. Bilür çünkim ele virdi boğazı
Açılır çün kabağda kizlü rāzı
369. Didi şahne amān kim tökdi qanım
Benim vardır niçe genc-i nihānım
370. Bilürsin kim benim Cemşide vāriş
Meni tökme yire mānend-i hāriş
371. Muqayyed ol baña bu demde bi'z-zāt
Cihānda bu niçe şehler olur māt
372. Virem pinhān saña genc-i nihānı
Qabül eyle velī benden emānı
373. Bilürsin qan işi gāyet yamandır
Ki şer'ā bir kişiye kana qandır

374. Ki çün şaḥne işitdi bu ḥiṭābı
Mülāyım oldı terk itdi 'itābı¹
375. Ṭama' verdi çü sözle ḳaltabāne
Olup mest ü didi sözler yabana
376. Uyup keldim niçe yüzi ḳaraya
Ki kendim kelmedim biliḡ buraya
377. Ḳuluḡ bu dem günāhın 'afv it ey şāh
Saḡa kelmek daḡı estaḡfirullāh
378. Ümīdim var velī şāh-ı cihāndan
Niçe söz var işit ben nā-tüvāndan
379. Niçe ḳan olsa da 'afv it günāhım
İl aḡzın ṭutmaḡ olmaz pādīşāhım
[14^b]
380. Bu sırra kimse āḡāh olmasun ḥiç
Bu kizlü rāzı kimse bilmesün ḥiç
381. Ḳabül itdi sözini şāh-ı rindān
Anı bir cür'a ḳıldı şāh-ı devrān
382. Ki şaḥne ḥāli olmuşken digergün
Anı bī-māl u bī-zer ḳıldı Ḳārūn
383. Velī bu ızṭrābı kördi Bāde
Niçe nezr ü niyāz itdi orada
384. Didi bir daḡı fırsat virse Allāh
El üstinde ṭutalum daḡı dil-ḥ'āh
385. Bütün dünyā eger olursa düşmen
Ki 'ahd olsun 'adāvet itmeyem ben
386. Zāmīri pāk idi çün bī-nevānıḡ
Ḳabül oldı niyāz u nezri anıḡ
387. Ḥalāş oldı o dem şaḥne elinden
O kün keldi hemān zer duḡterinden
388. Meger ḥayrān olup ḳalmış imiş Beng
Ayakdaş olmadı Efyūna ol deng
389. Bunı kördükde Bāde didi ey yār
Hemīn ola ḥaḳīḳat ey vefā-dār
390. Ne şīrīnkār imişsin olduḡ āḡāh
Hemīn ola ḥaḳīḳat bārekallāh
391. Didi kel imdi olan oldı kitdi
Ki yārānıḡ varup menzile yitdi
392. Velī benden saḡa bu demde destūr
Ki Ḳahve yanına var olma rencūr
393. İlet benden aḡa bu demde nāme
Ki ya'nī pend ü şulḡ u tiḡ u ḥāme
394. Eger pend-ile şulḡ olursa ol yār
Aḡa ben d[e] olurum bil vefā-dār
[15^a]
395. Yine ger ḥīleye āḡāz iderse
Bir özge vādīye düşüp kiderse

¹Metinde **ḥiṭābı** yazmaktadır.

396. Saña 'arz eyleyem bir hoş hikâyet
Varup sen de anı eyle rivâyet
397. Ezelde var imiş bir rind-i şayyâd
Ki ya'nî şayd-ı mâhî içre üstâd
398. İderdi her zamânda şayd-ı mâhî
Mahâret bulmuş idi ol ke-mâ-hî
399. Büyük kullâbını şaldı ol âba
Düşüre mâhîyi ya'nî türâba
400. İder kullâbını muhkem biline
Ham-ı kullâbını alur eline
401. Kelür bir mâhî anda küh-mânend
Anıñ cismi hemân küh-ı Demâvend
402. Alur kullabı ağzına o mâhî
Derûnından çeker anda ol âhı
403. Bilür dâm [a]sılıdır mâhî anda
Ne kuvvet var-ise ol nâ-tüvânda
404. Çeker kullabı deryâya hemân ol
Ki şayyâdı çeker anda revân ol
405. Anıñ darbın körüp bî-çâre şayyâd
Ne deñlü dest ü pâya urdı bünyâd
406. Anı mâhî çeker anda zarûrî
Yitürür ka'r-ı deryâ içre fevrî
407. Hazer kıl hîleden sen de kel ey cân
Alur kullâbını mâhî-i devrân
408. Velî her hîleye olmaz ser-encâm
Gehî şayyâd elinden hem düşer dâm
[15^b]
409. Kerekdir söyle ola hüsni tedbîr
Ki ide bî-nedâmet kalbe te'sîr
410. Varup Beng eyledi bunları takrîr
Hayâl-i kilki ile kıldı taḥrîr
411. İşitdi bu hitâbı Kahve andan
Anı güş eyledi nâ-çâr cândan
412. Çü Bâde darbına döymez bilür ol
Kim anda dâmen-i şulḥa şalur ḳol
413. Şovındı Kahveniñ hem kitdi cüşı
Deminde ḳalmadı ḳaḥ'a huruşı
414. Yine aşḥâbını cem' itdi anda
Liyâḳat yok ki cenge nâ-tüvânda
415. Söze başlar-[i]di ol demde Efyün
Velî rengi bozılmış ol da maḥzün
416. Didi şâhım yolunḳa çok çalıḳdım
Yolunḳa baş² alup hem baş viriḳdim
417. Mizâcı germdir hem rengi gülgün
Körürle[r] şâd olurlar niçe maḥzün

²Metinde **başım** yazmaktadır.

418. Sözüñ toğrusı ol şāh-ı cihāna
Ki bir cürminden özge yok bahāne
419. Gedālar körse anı şāh olurlar
Mürāyiler körür güm-rāh olurlar
420. Çü bildiñ bizde yokdur cenge kudret
Ki aşlā hīleye düşmez de fırsat
421. Muraşsa' cām içinde şāh-ı devrān
Anı elden düşürmez oldu el-ān
422. Ne zībā sākiler hidmet iderler
Ayağına düşüp hürmet iderler
423. Bizim aşhābadır dünyā melāli
Kömür çeyner kişiniñ nola hāli
[16^a]
424. Revā oldur müdürā eyle şāhım
Anıñla barış elbet pādişāhım
425. Didi kim var 'aceb uşbu arada
Ki çün böyle körindi bu arada
426. Yitüre şāh-ı rindāna niyāzım
Aña 'arz eyleye bu kiz[lü] rāzım
427. Ki kördi Bengi Bāde tutmaz aşlā
O dem esrārını kıldı ol ifşā
428. Didi ben varayım bildim çün anı
Aña 'arz eyleyem rāz-ı nihānı
429. Kerem kānı şecā'at hānıdır ol
Leţāfet mülkiniñ sulţanıdır ol
430. Didi Kahve var imdi kılma ihmāl
Ki bāb-ı şulhı aç var anda fi'l-hāl
431. Di kim yok mı mürüvvet hiç cihānda
Emān lafzı bulunmaz mı zamānda
432. Faķir ü mübtelālar yörmesün mi
Menāfi' bulmayan kün körmesün mi
433. Felek evcinde şems-i 'ālem-ārā
Gedā vü şāhla eyler müdürā
434. Seherden çün çıkar şalur ziyāyı
Berāber kördürür şā[h] u gedāyı
435. Münevver olsa tāk-ı pādişālar
Ki rüşendir yine künc-i gedālar
436. Ne deñlü 'izzet üzre olsañ ey yār
Özüñden alçağı h'ār itme zinhār
437. Varup bu sözleri taķrīr ider ol
Niçe dürlü dañı tedbīr ider ol
438. Bu sözden Bāde rengi gül gül oldu
Şurāhī ğulğulu hem bülbül oldu
[16^b]
439. Didi Bāde ki Cemşīd-i zamānım
Haķikatde feraħ-baħş-ı cihānım
440. Kelüp haddin bilen kullar yanımda
Körür envā'-ı ihsānım benim de

441. Yemen şâhı benim diyü koyup ad
Binâ-yı cenge dağı urdı bünyâd
442. Ne hâl olsa yine haddini bildi
Ne dost ağladı ne a'dâsı küldi
443. Didi Kahve ki ey şâh-ı cihân-dâr
Düşer bu köñüle bir kıssa her bâr
444. Eger 'ibret alayduk biz selefden
Olurduk mâ-ğaşal hayru'l-ha[le]fden
445. Sikender birle Dârâ ceng iderler
Niçe yüz biñ kişi kanın tökerler
446. Ğurûr ider hazâyine çü Dârâ
Sikender birle kılmaz ol müdârâ
447. Ki bir sillî yidi dest-i felekden
Ümidin kaç' kıldı cân u tenden
448. Bu eşnâda kelüp ol dem Sikender
Niçe dil-keş maqâlâtı aña dir
449. Didi Dârâ bu kimdir bî-mühâbâ
Ola rihlet deminde böyle güyâ
450. Didi bendeñ Sikenderdir eyâ şâh
Revâ kör menn ü cüduñu ki vallâh
451. Yata cismiñ ki böyle âb u gilde
Nice âsâyiş olsun dağı dilde
452. Didi Dârâ diriğâ vâ diriğâ
Küneşden rüşen idi uşbu Dârâ
[17^a]
453. Kazâdan çünki başa keldi bu hâl
Elif kıddim bu devrânda ola dâl
454. Maña lazım durur dimek vaşiyet
Vaşiyet içre 'arz idem naşîhat
455. Budur söz kim bilesin sen de ey yâr
Ğurûr itme fenâ mülkine her bâr
456. Ol igen bî-edeb kıldı hıyânet
Saña hem eyler âhir ol ihânet
457. Hıyânet ehline virme emânu
Refîk u yâr idinme bed-gümânu
458. Kılup Dârâ niçe dil-keş maqâlât
Körüp rûh-ı revândan özge hâlât
459. Sikender âh idüp çekdi nedâmet
Bize hem kelür elbet bu melâmet
460. Ezelden eylese Dârâ müdârâ
Bu renci çekmez idi âşikârâ
461. Alur 'âkıl olan 'ibret bu işden
Felek hâlin bilür uşbu revişden
462. Özin bu 'arşada Rüstem bilenler
Ğurûr ile bu meydâna kirenler
463. Başın top eyler anıñ uşbu devrân
Kazâ çevgânu bilmezdir hiç amân

464. Egerçi cenge iḳdām itdi vāfir
Rızā virdiler anlar şulḫa āḫir
465. İşidüp Bāde andan bu kelāmı
Çeker yā hū diyü bir ṭolu cāmı
466. Bilür dehr-i fenā ḫālin o ‘ayyār
Ġurūr iden olur derde giriftār
467. Ḳabūl itdüm bu kün mülk-i ğınāyı
Saḡa virdim ki bu faḡr u fenāyı
[17^b]
468. Benim devrimde [çü] sen de olup şād
Ḳılasın ehl-i keyfi sen de irşād
469. Didi Bāde iki baḡş it cihānı
İlet benden daḡı sulḫ u emānı
470. Ki ya‘nī faḡr mülki anıḡ olsun
Ġınā mülki benimdir anı bilsün
471. Varup faḡr u fenā ehliyle her bār
Kice kündüz alar ile ola yār
472. Mükeyyifler zebūn a‘rābiler hem
Anıḡla anlar olsun yār u hem-dem
473. Bu ‘ahde ḳāyil olsa şulḫ olur kār
Ki yoksa ceng olunur çār nā-çār
474. Bu sözden Ḳahve şād oldı be-ġāyet
Yine germiyyeti buldı nihāyet
475. Fenā vü faḡr mülkine olup şād
Ḳadīs-i *faḡru fahrī* eyledi şād
476. Kerāmāt-ı bülend-i Şāzelīdir
Yemen iḳlīminiḡ gerçek eridir
477. Ḳalāş ide beni böyle belādan
Ki ḳurtuldum ta‘arruzdan cefādan
478. Baḡa kösterme sen ol ḫāli yā Rab
Yanımda ṭutalar cām-ı leb-ā-leb
479. Ḳuşuşā mest ola Bāde Yemende
Şuşamış demlerim ola Yemende
480. Yaḳīn cür‘a mişāli ḫāk olurdum
Belā vü derdle ġamnāk olurdum
481. Cihān āsāyişin evvel körenler
Ḳadīmī devr ara devrān sürenler
[18^a]
482. Ol iki ḫarfi Ḳāfız ḳıldı tefsīr
Zihī ḫüsn-i edā vü ḫüsn-i taḳrīr
483. Bu sözlerden olup Bāde feraḡnāk
Ziyāde oldı ol şulḫa hevesnāk
484. Ma‘a’l-ḳışsa iki şāh-ı cihān-dār
Fenā mülkenden oldılar ḫaber-dār
485. Egerçi cenge iḳdām itdi vāfir
Rızā virdiler anlar şulḫa āḫir
486. Bütün dünyā bularla şād olupdur
Cihān ġamdan hele āzād olupdur

487. Biḥamdillâh bu nâmem tapdı itmâm
Yetişdi nazmıma âhir ser-encâm
488. Ki itmâma bu târiḥ oldı 'ünvân
Bize bu râḥ-ı rûḥ-efzâ virür cân
489. Ğazâiyâ nedir munca ḥamâkat
Şarâb u ḳahveden eylep rivâyet
490. Şarâb-ı ğafleti dâyim idüp nüş
Şenâ vü ḥamdi ḳılmışsın ferâmüş
491. Ne hoş nazm eylemiş bu nazm[1] Ḥusrev
Aḡa olmak revâdır cümle pey-rev
492. Bu dem şabr it dilerseḡ ger şevâbı
Müheyyâ eyleyem bezme kebâbı
493. Bu timşâle muvâfıḳ ḥasb-i ḥâlim
Lisânımdan muvâfıḳdır maḳâlim
494. Kirer nazm ile dâyim dil vebâle
Degil vâḳıf derûnum uşbu ḥâle
495. Umarım 'afv ide cürmümi Allâh
Eger sehv eylesem estağfirullâh

Sonuç

Savaşlarda gösterdiği kahramanlıkların yanı sıra sanatkâr kimliğiyle de öne çıkan Gazi Giray Han, Türk tarihi için olduğu kadar Türk edebiyatı tarihi için de önemli bir şahsiyettir. Altın Orda Türkçesi ile kaleme aldığı manzum ve mensur eserleri onun edebî yetkinliğini açıkça gözler önüne sermektedir. Onun eserlerinden biri olan ve bugüne kadar kayıp olarak kayıtlara geçen *Kahve vü Bâde*'nin bir nüshası tarafımızca tespit edilmiş ve eser bu çalışmada neşredilerek incelenmiştir. *Kahve vü Bâde*, kahramanları mükeyyifat olan münazara türünde 495 beyitlik bir mesnevidir ve aruzun mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün vezniyle yazılmıştır. Eser, Kahve ile Bâde arasındaki mücadeleyi konu edinmiştir. Diğer mükeyyifatın da dâhil olduğu bu hikâyede çerçeve hikâye tekniğiyle kahramanların ağzından dört hikâyeye daha anlatılır. Eserin sonunda Kahve Bâde'yi yenemeyeceğini anlar ve özür diler. Bâde'nin kendisine gına mülkünü alıp Kahve'ye de fakr mülkünü bağışlamasıyla hikâye son bulur. Eserde şairin mahlası olan Gazâyî üç beyitte geçmektedir. Bununla beraber tarih beyitinin verdiği tarih ve eserin içindeki diğer anekdotlar da şüpheye mahal vermeyecek şekilde eserin Gazi Giray Han'a ait olduğunu göstermektedir. Bu çalışmanın amacı *Kahve vü Bâde*'yi ilim âlemine tanıtarak onun Türk edebiyatındaki yerini alabilmesi ve böylelikle bundan sonraki çalışmalara bir nebze de olsa katkı sağlayabilmektir.

Kaynakça

- Abduvaliyeva Er, Elvina. *Bora Gazi Giray Han: Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Bakırcı, Fatih. "Gazi Giray Han'ın Gül ü Bülbül'üne Atfedilen Leningrad Nüshası Salahî'ye Mi Ait?". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 12/2 (Haziran 2015), 7-23. DOI: 10.1501/MTAD.12.2015.2.12
- Bakırcı, Fatih. "Bora Gazi Giray Han". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 5 Eylül 2024. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bora-gazi>
- Benli, Şeyma. *Klasik Türk Edebiyatında Münazara: Sümerlerden Osmanlılara Bitmeyen Tartışmaların Hikâyesi*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2021.
- Ertaylan, İsmail Hikmet. *Gâzi Geray Han Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Ahmed Said Basımevi, 1958.
- Halîm Girây. *Gülbün-i Hânân (Kırım Tarihi)*. nşr. İbrahim Gültekin. PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2019. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/66937.gulbun-i-hananpdf.pdf?0&tag1=2376698AFA1918268BC4FB83442C14DC197B0526&crefer=0120BCAED17B03BB44080FC386C34FC76EF18509C034FB51CFC66160DF8DA3FF>
- İbrahim Peçevî. *Târîh-i Peçevî*. Cilt 2. İstanbul: Matabaa-i Âmire, 1283/1866.
- İnalcık, Halil. "Gazi Giray II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/451-452. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Koç, Munise. "Kahve vü Bade (Bora Gazi Giray Han)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Erişim 5 Eylül 2024. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/kahve-vu-bade-bora-gazi-giray-han>
- Özyetgin, A. Melek. *Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık Ve Bitiklerin Dil ve Üslûp İncelemesi (İnceleme-Metin-Tercüme-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1996.
- Riyazi Muhammed Efendi. *Riyâzû'ş-Şuara*. nşr. Namık Açıkgoz. PDF: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-191371/riyazi-riyazus-suaratezkiretus-suara.html>
- Toros, Taha. *Kahvenin Öyküsü*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Gazi Giray II: Edebî Yönü". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/452-453. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.